

Michael Flürscheim.

1. Biografiske Hovedtræk.

Michael Flürscheim blev født af jødisk Slægt i Frankfurt a. M. d. 27. Januar 1844. Skønt Jøderne den Gang havde opnaaet fuld borgerlig Ligestilling, følte Drengen under sin Opvækst paa hundrede Maader, at han ikke blev anset for jævnbyrdig med andre Børn. Han begyndte derfor meget tidlig at føle med de undertrykte, hvorfor hans Blod let kom i Kog, naar han mødte uretfærdig Optræden. Alt som stor Dreng følte han Lyst til at gaa i Kamp mod alle Tyranner.

I Skolen lagde han sig særlig efter de Fag, der dygtiggør for det praktiske Liv: Historie, Naturfag og moderne Sprog. 16 Aar gl. blev han ansat i en Bankforretning hos en Onkel, hvor han blev 4 Aar. Men denne Virksomhed tiltalte ham ikke. Han ønskede at gaa til Universiteterne og dyrke Videnskaben. Men det var Faderen bestemt imod, idet han vilde have ham opdraget til praktisk Forretningsmand. Men den unge Mand kunde ikke udholde Livet i Bankerne. 23 Aar gl. gik han derfor i 1867 med Faderens Tilladelse til Amerika, hvor han først satte en Del Penge over Styr ved Bankvirksomhed i New York og derefter drog

til Virginien og antog Negre til at fælde Tømmer, som han sendte til de vestlige Stater. I 1872 arvede han lidt Penge efter sin afdøde Onkel og overtog med disse og Fortjenesten fra Amerika Maskinværkstedet Gaggenau i Baden-Baden. Det var kun en mindre Bedrift med en Arbejdsstyrke paa ca. 40 Mand. Ved en dygtig Ledelse og flere tekniske Opfindelser fik han Virksomheden saaledes frem, at den i 1880 kunde sysselsætte 260 Arbejdere. Paa dette Tidspunkt antog han en Kompagnon, der yderligere kunde indskyde Kapital i Bedriften. Udvidelserne gik nu saa hurtig, at Fabrikken i Løbet af faa Aar blev i Stand til at sysselsætte ca. 1000 Arbejdere. 1889 blev den for et Beløb af 2 Mill. Mark overdraget til et Aktieselskab.

Under sin Virksomhed som Fabrikant fik Flürscheim for første Gang Indblik i Fabrikarbejdernes og Smaabøndernes Nød. For at mildne denne gik han den samme Vej, som adskillige andre humane Arbejdsgivere er gaaet. Han byggede Arbejderboliger, stiftede Sygekasser og Brugsforeninger for Arbejderne, dannede Fond for Enker og gamle. Men han fandt, at alt, hvad den enkelte Fabrikant i denne Retning var i Stand til at yde, kun var som en Draabe i Havet. For en Tid tænkte han paa at indføre Tantièmesystemet, der gav Arbejderne Andel i Udbyttet. Men før han endnu var kommen til at udføre Planen, brød en Erkendelse frem i ham, der gav baade hans Tanker og hele Liv en væsentlig anden Retning.

I 1882 mødtes han med den første Hoved-Pioner for Landreformen i Tyskland: Lægen, Dr. Theodor Stamm (født 29. Juni 1822, død 7. Juni 1892). I 1871 havde denne udgivet: Die Erlösung der darbenden

Menschheit. Der Rettungsweg der sozialen Frage unserer Zeit, der udkom i 3 Oplag. Stamm forfægtede her saa nær de samme Tanker som Henry George, at han endog — dog med Urette — paastod, at det var hans Betragtning, George uden at nævne ham havde tilegnet sig. Til Agitation for Land-Reformidéerne stiftede Stamm i 1871 Verein für Humanismus, der fra 1888 under Navn af Allwohlsbund samlede de første begejstrede Land-Reformmænd i Tyskland. Gennem Stamm blev Flürscheim gjort bekendt dels med dennes ovennævnte Skrift, dels med Henry Georges »Fremskridt og Fattigdom«, der i 1881 udkom paa tysk.

Ved disse Skrifter blev Flürscheim stærkt grebet af Tanken om den foreliggende social-reformatoriske Opgave; med en beundringsværdig Energi kaster han sig over Studiet af Nationaløkonomi og socialpolitiske Reformplaner. Efter et Par Aars Forløb begynder han at udsende sine nye social-politiske Skrifter, hvoraf flere snart kom i nye og meget forøgede Udgaver: 1884: Auf friedlichem Wege, 1886: Der einzige Rettungsweg, 1887: Deutschland in 100 Jahren. Gennem disse Skrifter blotter han uden Skaansel de herskende sociale Tilstande i Tyskland og paaviser Nødvendigheden af Land-Reformen. Men han er dog ingen blot Fremstiller af Henry George. Han er stærkt og let kendelig befrugtet af denne, men tilegner sig Opfattelsen paa egen selvstændig Maade. Han er for det første uenig med Henry George om Kapitalrenten, ser i denne et Onde, der skal bekæmpes og overvindes. Han mener tillige, at det i lige Grad er umuligt og uretfærdigt at reformere ved at konfiskere Grundrenten. Den eneste fremkommelige og tilfredsstillende Fremgangsmaade

er den at udkøbe Grundejerne og derefter at overlade dem Jorden som Fæste, Leje eller Forpagtning. De Beløb, der skal anvendes som Betaling til Grundejerne, kan Staten let tilvejebringe, endog uden nye Byrder paa Befolkningen. Ved Statens Overtagelse af Jorden vinder den jo en stadig voksende Indtægt ved den under alt Fremskridt bestandig stigende Jordrente. Paa samme Tid vil og maa Kapitalrenten nødvendig synke i samme Grad, som den hindredes i at kunne søge Anbringelse i Jorden. Med Forskellen imellem den stigende Grundrente og den faldende Kapitalrente vil det være let, endog i forholdsvis kort Tid, at amortisere den hele Gæld til Grundejerne. Under de derefter fremstaaede Forhold vil det ogsaa være muligt at komme til langt større Retfærdighed i Samfundet, end det er muligt paa Grundlag af den enkelte Jordværdiskat. Retfærdigheden fyldestgøres ikke ved, at alle Samfundets Udgifter fordeles paa Antallet af Individuer i Forhold til den Jordværdi, de sidder inde med. Man skal deltage i Samfundets Udgifter i Forhold til den Nytte, man drager af Samfundet. Men nu er det klart, at den rige, den stærke, den mest oplyste og dygtigste drager langt mere Nytte af Samfundet end den fattige, svage, den mindre dygtige og mindre oplyste. Afgiften af Jorden maa derfor svares i Forhold til den Nytte, man er i Stand til at gøre af den, hvad der formentlig kan opnaas ved med visse Mellemlum at bortauktionere den i visse nærmere bestemte Lodder til dem, der byder mest for den.

Ved Overgangen til Staten foreslog Flürscheim at følge den Fremgangsmaade, at Grundejerne selv vurderede Jorden paa den Betingelse: satte de den for

højt, fik de Lov at svare Afgiften efter den opgivne Værdi, satte de den for lavt, havde Staten Ret til at overtage Jorden til den angivne Værdi; det praktiske i denne Anvisning er bleven bekræftet derved, at den i ret vid Udstrækning er bleven anvendt i Avstralien.

Til Fremme af sine Ideer og Reformplaner grundede Flürsheim i 1886 en Land-Liga, der imidlertid fandt saa ringe Tilslutning, at den i Løbet af kort Tid sov blidelig ind. Men 2 Aar senere var han mere heldig. Den 16. September 1888 stiftede han med 118 repræsentative Mænd i Frankfurt a. M. Bund für Bodenbesitz-Reform. Den nye Forening skulde kæmpe for en Reform af Jordbesiddelsen, der efter Deltagernes Forventning skulde virke paa den Maade, at al Kapitalrente forsvandt i samme Grad, som Jordrenten gik ind i de offentlige Kasser. Som Organ for Bevægelsen udsendtes et af Flürsheim redigeret Tidsskrift: Deutschland, der senere blev omdøbt til Frei Land.

I 1889 var Flürsheim en af Hovedindbyderne til den første og hidtil eneste internationale Land-Reform-Kongres, som med Henry George i Spidsen blev afholdt i Paris under 100 Aars Jubilæet for den store franske Revolution. Han var ogsaa den, der gjorde det største Arbejde ved Kongressen og mest bidrog til dens heldige Forløb. Med stor Styrke henviste han her til, hvor meget Blod der kunde været sparet, hvis man i Nordamerika i Stedet for simpelt hen at frigive Negrene havde løskøbt dem og givet Ejerne Erstatning. Man vilde derved i Virkeligheden have sparet baade Blod og Penge. Paa tilsvarende Maade vilde det ogsaa nu overfor Jordejerne være baade mest retfærdigt og mest praktisk at give dem Erstatning.

2. Social-reformatorisk Andelsbevægelse.

Gennem Skribentvirksomheden og Kongressen i Paris blev Flürsheim ret bekendt baade i og udenfor Tyskland. Theodor Hertzka, der paa denne Tid samlede Medarbejdere til Grundlæggelsen af sin saakaldte Frilandsstat, tilbød ham Stillingen som Direktør for en Centralbank i denne, naar han vilde laane sine Kræfter til Planens Gennemførelse. Men for at modtage denne Stilling stillede Flürsheim den Betingelse, at Forsøget med Planen skulde foretages i Sydamerika, hvor en Mand ved Navn Kimsey Owen netop var i Færd med at grunde en ny Koloni. Dette vilde Hertzka imidlertid ikke. Flürsheim afslog derfor hans Tilbud og støttede den amerikanske Koloni, der skulde anlægges ved Topolobampo i Sinaloa i det vestlige Mexiko. Da der udbrød en stærk Strid mellem Deltagerne i Kolonien, rejste Flürsheim i 1893 derover. For at forhandle med Myndighederne maatte han lære at tale og skrive spansk, som han tilegnede sig i meget kort Tid. Forud talte han baade fransk og engelsk næsten som sit Modersmaal.

I Følge Flürscheims Forslag, der af Kolonisterne vedtoges saa godt som enstemmig, skulde det nye Samfund bygges op paa Grundlag af Fælleseje af Jord og Færdselsmidler. Selve Produktionen skulde være fri, dog saaledes, at Samfundet til enhver Tid kunde sætte Produktionsforetagender i Gang, hvis Producenterne gjorde Forsøg paa at tilegne sig overdrevne Monopolpriser. Som Midtpunkt for Handelen var der forudset et Central-Bureau, der ogsaa skulde muliggøre, at man forlod Metalmøntfoden og gik over til Anvis-

ninger, der repræsenterede visse Vareværdier. Den egentlige Koncessionshaver, Owen, vilde imidlertid ikke gaa ind paa denne Plan, og vilde kun trække sig tilbage mod en saa stor Afstaaelse, at det var helt umuligt at tilvejebringe den. Trods personlige Forhandlinger med Regeringen var det umuligt at faa en saadan Ordning i Stand, at der kunde skrides til Gennemførelsen af Planen. Organisationen blev da opløst, de mere velstillede Deltagere rejste bort, — de mere ubemidlede vegeterede i flere Aar og var ofte ved at omkomme af Hunger paa noget af »Verdens mest frugtbare Jord«.

Fra Sydamerika drog Flürsheim til Lugano, hvor han paa Skrænten af Monte Brê i Landsbyen Kastagnola i henrivende Omgivelser byggede sig en prægtig Villa. I den øverste Etage med en storslaet Udsigt over Luganersøen og de omliggende Bjerge — bl. a. Monte Salvatore — havde han sit videnskabelige Værksted, hvor han i de nærmest følgende 2—3 Aar fordybede sig i nationaløkonomiske og social-reformatoriske Studier. Under Opholdet her tilegnede han sig yderligere det italienske Sprog.

Det, der her i første Række lagde Beslag paa hans Opmærksomhed, var Forholdet mellem Møntfoden og Omsætningen. Han kendte baade Robert Owens og Proudhon's Planer om Varebankerne. Han vidste, at der af Proudhon's Agitation i det mindste var kommen det ene praktiske Resultat, at Bonnards Byttebank var bleven stiftet i Marseille 1849 og i 1853 var overflyttet til Paris. Midt i Halvtredserne havde den en Omsætning paa 40—50 Mill. Francs aarlig. Endnu i 1897, da han besøgte den sidste Gang, stod den i fuld

Blomstring. I Følge C. B. Bernardis Bog: Die Waren als Cirkulationsmittel, havde den fundet heldige Efterlignere i Amerika. Under Arbejdet med disse Planer blev det ham klart, at Mønt-Reformen var et nødvendigt Led i den samlede Social-Reform. Han henviser til Begrundelse heraf dels til en Række Skrifter af Professorerne Marschall og Alfred Russel Wallace i England, Silvio Gesell i Argentina og Arthur Fonda i Nordamerika, dels til den Kendsgerning, at Forretningslivet alt nu i langt overvejende Grad benytter Papirmønten. Han mener saaledes, at Bankerne i Amerika kun har $\frac{1}{2}$ Milliard Guld til Indløsning af de 13 Milliarder Papirmønt, der er i Omløb. Men dels er dette Beløb alt for lille og bevirker stigende Priser, hvad Knaphed i Cirkulationsmidler efter hans Opfattelse al Tid gør, dels er det en Fare, der, naar der i større Omfang gøres Forsøg paa at faa Papirmønten indløst med Guld, fremkalder hærgende økonomiske Kriser. Ved Varemøntfoden vil man baade opnaa at overvinde Knapheden af Cirkulationsmidlerne, øge den almindelige Befolknings Købekraft og derigennem give Produktionen et mægtigt Opsving.

Medens han var optaget af denne Sag, kom han i Schweiz i Forbindelse med en Række Mænd, der i Egenskab af Georgeister og Socialister var i Færd med baade i Teori og Praksis at gøre Andelsbevægelsen, i første Række Brugsforeningerne, til Løftestang for socialreformatorsk Omdannelse af Samfundet: Professor Fr. Schär, Dr. Hans Müller, Fabrikant Stephan Geschwindt. Disse Mænd var fælles om at fordømme Gevinstjagten i Andelsbevægelsen og hævdede i Overensstemmelse med de bedste Idealer fra

England, at den social-reformatoriske Omdannelse i Arbejdets Interesse var Andelsvæsenets Hovedopgave. Schär — nu Professor i Handelsvidenskab i Berlin — og Müller — oprindelig ortodoks Marxist, nu Generalsekretær i det internationale Andelsforbund — udformede Teorierne. Geschwindt praktiserede dem. Han var en Bondesøn fra Kanton Baselland, studerede Ingeniørvidenskab i Tyskland, sluttede sig under Studierne til Social-Demokratiet, bosatte sig og oprettede et Træskæreri i sin Fødeby Oberwill ved Basel og fik i Løbet af faa Aar gjort en omfattende Begyndelse til at omdanne den hele Kommune til et rent Andelsselskab. Hans alt for tidlige Død i 1904 standsede desværre den løfterige Begyndelse saaledes i Væksten, at den nu i ethvert Tilfælde kun meget langsomt udvikler sig i det oprindelige Spor. Alt i Midten af Halvfemserne blev Foretagendet i forskellige Tidsskrifter omtalt som et Andels-Mesterstykke.

Fremgangsmaaden, der skulde følges, var den, at man i bestandig mindre Omfang skulde udbetale Dividende, men derimod opsamle en fælles Kapital, der skulde bruges til Udvidelser, navnlig til Overtagelsen af Produktionsforetagender, hvori man selv frembringer, hvad der afsættes i Brugsforeningerne.

Denne Plan: saavel dens teoretiske Begrundelse som dens praktiske Resultat, greb Flürscheim stærkt. Reformplanen delte sig nu i 3 forskellige Grene, hver for sig lige nødvendige:

- 1) Landreform: Jordens og Grubernes Overgang til Kommuner og Stat saaledes, at Brugerne svarer Jordrenten til de offentlige Kasser;

- 2) Brugsforeninger, der organiserer Forbruget og tager Produktionen i sin Tjeneste;
- 3) En Møntfod, bygget paa Varenes Værdi.

Da han mente at have faaet Klarhed over denne tredelte Reform, havde han ikke Ro paa sig til at sidde stille og studere i Lugano. Det var som Jorden brændte ham under Fødderne. Hertil kom, at han havde den tunge Sorg efter ca. 20 Aars lykkeligt Ægteskab at miste sin Hustru kort efter, at han var kommen tilbage fra Amerika (Okt. 1895). Til en sygelig Svigermoder, der boede i hans Hjem, stod han i et mindre godt Forhold. Han beslutter sig derfor til i Begyndelsen af 1897 at drage til England, for i første Række at vinde Lederne af de kooperative Foretagender for sin nye Plan. Han fandt, at disse Kæmpeandelsforetagender var som skabte til at være Bærere af den nye Varemøntfod. I flere Skrifter behandler han denne Plan, vistnok bedst i »The real History of Money Iland«. Dette Skrift lod han udbrede i et stort Antal Eksemplarer, og selv rejste han omkring i England og talte med Varme og Begejstring for Møntplanen. Mange læste, hvad han skrev, og hørte, hvad han sagde, men, hvad end Tiden mulig i denne Retning kan bringe, de praktiske Englændere fandt i ethvert Tilfælde, at Tiden for denne Plans Gennemførelse ikke var kommen. Der var saaledes ingen Mulighed for Planens Gennemførelse i England paa det Tidspunkt. De fleste andre vilde vel sagtens efter dette Resultat have lagt Sagen paa Hylden, men det var ikke Flürscheims Maade at tage en Sag paa.

3. Varebanken paa New Zealand.

Flürsheim var bleven vis paa, at det var gennem Møntfoden af Sølv eller Guld, at det arbejdende Folk paa mest afgørende Maade blev udbyttet. Det var ham derfor i højeste Grad magtpaaliggende at faa gjort et praktisk Forsøg med en Varebank. Da han ikke kunde faa Forsøget gjort i den gamle Verden, drager han i Slutningen af 1897, ledsaget af en ca. 20-aarig Datter, 54 Aar gl. til New-Zealand, hvor han ankommer i Begyndelsen af det følgende Aar. Endnu inden dette Aar er omme, har han i Wellington stiftet den omtalte Bank under følgende Firmamærke: New-Zealand commercial Exchange Co, hvis offentlige Organ blev et af ham selv udgivet og redigeret Tidsskrift, Pioner for social Reform. Til en Begyndelse kunde Banken ikke arbejde med Varemønt alene. Flürsheim maatte derfor sætte en ikke ubetydelig Driftskapital i den. Saalænge han i denne Retning kunde levere det fornødne, funktionerede Banken, siger han selv, meget godt. Det viste sig imidlertid, at Banken i længere Tid, end han havde beregnet, vilde kræve Tilskud, der var større, end han saa sig i Stand til at yde. Da han fandt det nødvendigt at standse Tilskudet, gik Banken fallit med betydelig Tab for ham personlig. Imidlertid var dette ikke synderlig andet, end hvad der kunde ventes. Et isoleret Foretagende, der ligger midt i et Samfund, som beherskes af Guld- eller Sølvmøntfoden, og hvori Varenoterne ikke kan opnaa Anerkendelse, kan ikke realisere denne saa dybt indgribende Plan. Varebanken her kunde i bedste Tilfælde kun blive et Forsøg.

Den første Betingelse for, at den kunde blive andet og mere, var og er, at Forsøget gøres af en stærk og omfattende økonomisk Organisation — lig de engelske Andelsselskaber — der har Magt til at tvinge Omverdenen til Anerkendelse af deres Anvisninger. Flürscheim blev derfor ogsaa gennem Forsøget i Wellington kun styrket i Troen paa Muligheden af Planens Gennemførelse. Denne Tro gav han Vidnesbyrd i et stort i 1902 udgivet Skrift: *Clue to the economic Labyrinth*, som han lod udbrede i et Par Tusende Eksemplarer paa New Zealand. Med Udsendelsen af dette Skrift betragtede han sin Mission i Avstralien som endt.

Under sit Ophold her var han i 1899 bleven gift for anden Gang, idet han ægtede en tysk Dame, han allerede havde lært at kende i Lugano. Med hende drog han i 1902 til Coronado ved St. Diego i Californien, hvor han i stille Studier levede til 1909.

4. Karteller, Truster og Reformbevægelsen i Amerika.

Den sidste social-politiske Fremtoning, som Flürscheim søgte at vinde Klarhed over, var Truster og Karteller. Hertil havde han nu Lejlighed. Han søgte derfor nu at faa Indblik i den Rolle, de spillede i det social-økonomiske Liv. Hans Opfattelse dels derom, dels om Reformbevægelsen i Amerika, var i sammentrængt Form som følger:

Det frivillige Andelsvæsen staar i Amerika saa langt tilbage, at det næppe der vil kunne føre væsentligt frem i social-reformatorisk Retning. Det almene

Folk er i Amerika som i Avstralien mere vant til at virke med Stemmeretten end med de økonomiske Sammenslutninger. Deraf følger, at den nærmeste social-reformatoriske Opgave dér maa blive Statens Overtagelse af Jorden. Han beklager derfor stærkt, at Henry George ikke har set denne Opgave under Øjne, men indskrænket sig til at give Anvisning paa Jordrentens Konfiskering gennem The Single Tax. I Amerika, hvor Farmerne endnu danner, hvad Flürsheim kalder »Rygraden i Samfundet«, er denne Vej fuldstændig ufremkommelig, idet hverken Farmerne eller Prioritetshaverne nogen Sinde gaar ind paa at lade sig ekspropriere uden Erstatning. Havde Henry George skrevet Erstatning til Grundejerne paa sin Fane, vilde den af ham rejste Bevægelse være bleven ganske anderledes følgerig, medens den nu snarere gaar tilbage end frem.

Flürsheim betragter det ogsaa som en Misforstaaelse, at Gennemførelsen af Jordværdiskatten i og for sig vilde være tilstrækkelig til en grundig Reform af Samfundet. Den Magt, der ligger i Sammenslutningen, vil bevirke, at Karteller og Truster ogsaa efter Ophævelsen af alle Toldgrænser vil være i Stand til fremdeles at udbytte det almene Folk. Fri Sammenslutninger af Forbrugerne om fælles Vareindkøb og Produktion kan i væsentlig Grad hindre Udbytningen; men hvor de enten ikke er tilstrækkelig udviklede eller overhovedet ikke magter Opgaven, maa Handelen blive et Statsregale paa lignende Maade, som Produktion af og Handel med Tobak og Spiritus nu er det i enkelte Lande.

Produktionen skal derimod være fri. I et Samfund, hvor Jordbesiddelsen — vel at mærke Besiddelsen, ikke

Jordbrugsdriften, Dyrkningen — Færdselsmidlerne og Handelen helt eller delvist er overgaaet til Kommune og Stat, er der ingen Nødvendighed for offentlig Produktionsvirksomhed. Skulde det mod Forventning vise sig, at der selv under disse Forhold kunde fremstaa udbytende Monopoler, vil de i hvert Tilfælde kunne modvirkes derved, at saadanne enkelte Monopoler blev overtaget af Offentligheden.

Med denne Opfattelse kom Flürsheim til Afslutning af sine sociale Reformplaner. I 26 Aar havde han arbejdet med dem, og af denne Tid tilbragt de 19 Aar i Udlandet: 3 Aar i Schweiz, 2½ Aar i England, 5 i New-Zealand og Avstralien, 1 i Frankrig, 1 i Italien, ½ i Polynesien, Hawaii og Ceylon, 6 i de Forenede Stater og Mexiko. Ved det rastløse Liv under de mange forskellige Forhold var han stadig optaget af det ene store Spørgsmaal: at finde Vejen til Fremtidens Samfund. I Løbet af dette Tidsrum havde han udgivet et stort Antal Skrifter, skrevet i Tidsskrifter og Dagblade, holdt Foredrag og sat praktiske Foretagender i Gang. Men først nu kunde han for første Gang, som han selv siger, byde Verden »die volle Lösung meines Wissens«. Denne hans samlede afsluttende Opfattelse af hans Reformplan nedlagde han i et Værk paa over 300 store Oktavsider, der bærer den for Flürscheims hele Betragtning ejendommelige Titel: Not aus Ueberfluss. Det kan maaske betragtes som den egentlige Kærne i hans Anskuelse, at han fandt Grundondet i de moderne Samfund deri, at Underklassen mangler Købeevne, medens Overklassen ikke kan fortære saa meget, som dens Indtægter sætter den i Stand til at købe. Derfor produceres der

meget mere, end der bruges, derfor lider vi under Nød midt i Overflødigheden.

5. Sidste Dage, Død og Eftermæle.

Den ovennævnte Bog blev udarbejdet, først paa engelsk, senere paa tysk, i den sidste Tid, Flürsheim opholdt sig i Kalifornien. I Forordet til Bogen faar vi paa ejendommelig og gribende Maade Vidnesbyrd om, hvorledes han til det sidste har arbejdet i den sociale Reforms Tjeneste. Han skriver her: »Otte Dage efter, at jeg havde gjort det sidste Pennestrøg i begge Værker, gjorde et Hjerneslag Ende paa min Virksomhed. I det mindste efter Lægens Befaling. Hvad jeg endnu skal levere af Smaating, eksempelvis dette Forord til den, omtrent samtidig med den amerikanske forberedte tyske Udgave, maa smugles forbi den strenge Doktor og vil sandsynligvis forkorte den mig tilstaaede Galgenfrist. Men hvortil nytter ogsaa Livet, naar vi ikke længere er i Stand til at yde mere for vore Medmennesker?«

I disse Linjer har vi den hele Flürsheim! Han arbejdede i Medmenneskenes Tjeneste. Det var hans Ærgærrighed at bane Vej for Menneskehedens Fremskridt. For det Maal ofrede han baade Kræfter og Penge. Han var, som det vil fremgaa af det foregaaende, Kosmopolit i Ordets egentligste Forstand. Men desuagtet glemte han aldrig det tyske Fædreland. Med Beklagelse saa han paa, at de tyske Landreformmænd under Damaschkes Ledelse havde opgivet det oprindelige Landreform-Program og indskrænket sig til at arbejde for de mindre Reformer: Beskatningen af

Tilvæksten i Grundværdien, forbedrede Boliger osv. Dette var meget gode Ting, men de var i Forhold til det tidligere Reformkrav kun Bisager, der traadte i Skygge for det store grundlæggende Krav: Jorden for Folket, paa hvis Grundlag alene de videre Opgaver kan løses, »som den ædleste Del af Menneskeheden i alle Verdens Lande har stillet sig«. Hvis Landreformforbundet vedblivende glemmer denne Opgave, og der ikke optræder et nyt Forbund, som tager denne Opgave op, saa »bliver maaske Social-Demokratiet Nationens eneste Haab«.

Social-Demokraterne vil jo sluttelig ikke æde Maden saa varm, som de nu koger den! De praktiske amerikanske Socialister har vist en saadan Imødekomenhed i deres nyeste Program, at »det med god Samvittighed kan underskrives af en Landreformmand«.

I 1909 vendte Flürsheim i lidende Tilstand tilbage til Lugano. I Efteraaret 1910 tog han Bolig i Berlin. I Sommeren 1911 søgte han Hvile og Styrke ved et Ophold i Swinemünde. Men alle Helbredelsesbestræbelser var nu forgæves. Foruden Apopleksi led han af Astma og Aareforkalkning. De sidste 3 Maaneder tilbragte han paa et Sanatorium, hvor han endnu til 5 Dage før sin Død, siddende paa en Balkon, arbejdede ved Læsning. Kun de sidste 5 Dage var han ganske hjælpeløs. Den 24. April d. A. afgik han ved Døden, lidt over 68 Aar gl.

Ved hans Død kom mange Tanker og Penne i Bevægelse. De, der i sin Tid havde været med at starte og bære den oprindelige Landreform-Bevægelse, anerkendte ham med Taknemlighed som den Fører, der bragte en ny Bevægelse til Gennembrud. Den

bekendte Fabrikant Heinrich Freese skriver bl. a.: »De gamle Landreformmænd kendte ham. Han havde næsten vundet hver enkelt for Bevægelsen. De saa i ham i en Række Aar deres Fører, der forsøgte at føre vort Folk ud af de sociale Modsætningers og Kampes Lavland op paa Højden af en ny Verdensanskuelse udenfor og over det nuværende Partivæsen. — — Vi skylder ham Tak for det meget, han har udrettet for de Bestræbelser, der nu snart er Fælleseje for de bedste i vort Folk«.

Justitsraad Richard Berg erklærer: »Han var en Sandhedssøger og besad den praktiske Angribers aldrig svigtende Energi, der til Fremme af store Ideer i det mindste er lige saa vigtig som de forsigtige Føreres politiske Strategi«.

Justitsraad, fhv. Rigsdagsmand Ernst Harmening fremhæver: »Den i Døden forudgaaede Social-Reformator Abbe har i sine Skrifter ydet Flürscheim sin fulde Anerkendelse og dermed oprettet ham et Minde, der ikke kan gaa under, før Mindet om Abbe, Grundlæggeren af Karl Zeiss-Stiftelsen selv«.

Personlig er jeg i høj Grad bleven befrugtet og paavirket af Flürscheim. Første Gang, jeg mødtes med ham, var ved Land-Konferencen i Paris 1889. Fra det Tidspunkt havde jeg stadig Forbindelse med ham og fulgte hans Virksomhed fra Aar til Aar. I 1896 havde jeg den Glæde daglig at leve sammen med ham i en Maaned i hans skønne Bolig ved Luganersøen.

Skønt han forkastede al Dogmetro, var han en dyb religiøs Personlighed. Som voksen lod han sig tillige med Børnene døbe i et unitarisk Samfund i England, som han vedblivende tilhørte. Under Børnenes

Opvækst er der i Følge hans eget Vidnesbyrd kun gaaet faa Aftener, hvor han ikke bad Fadervor med dem, før de gik til Ro. Gennem Spiritismen kom han til den Erkendelse, som han selv gav det Udtryk, at »jeg behøver ikke at lade mig nøje med at tro paa Gud og det evige Liv. Jeg *ved*, at Gud og Udødeligheden er en Virkelighed«.

Det laa i hans hele Karakter, at han i Livet maatte blive en ensom Mand, der havde mange Skuffelser at gennemgaa. Men han hørte til de lykkelige, der gennem alt Mørke og tunge Nederlag bestandig over sig ser Haabets lysende Stjerne. Under den vil i kommende Tider mange træde i hans Spor og forhaabentlig faa Lykke til at føre den socialreformatoriske Bevægelse bestandig videre i Retning af Maalet: Lykke for det arbejdende Folk og det hele Samfund.

Fernando Linderberg.